

ס"ג "מזוזה – חובת הדר" ס"ב

שיעור זה קשור לכלל:

יש משמעות למסכת שבה מופיעה הסוגיא

תמצית השיעור: הביטוי "מזוזה חובת הדר" איננו מופיע בסוגיות מזוזה במסכת מנחות. קושיות נוספות על כלל זה מובילות להבנה שהמזוזה היא חובת הבית, ו"חובת הדר" באה להגדיר את החייב בקביעת מזוזה מבחינה ממונית.

קשיים בביטוי "מזוזה חובת הדר"

מצאנו בדברי חכמים, ראשונים ואחרונים, לשונות הסותרים זה את זה בהבנת מהות מצות מזוזה אם חובתה חובת הבית או חובת הדר.

אמנם לכאורה הדברים מפורשים בגמרא, שאמרה: "מזוזה חובת הדר" (פסחים ד' ע"א, בבא מציעא ק"א ע"ב, עבודה זרה כ"א ע"א), אלא שעדיין יש מקום לעיון, שכן בכל המקרים מופיע ביטוי זה אגב אורחא בנושא אחר. במקום הטבעי, בסוגית מזוזה אשר במסכת מנחות, אין רמז להלכה זו. מקובלנו שדברים בגו, ואם היה זה דין יסודי ומהותי בהלכות מזוזה, לא היתה הגמרא נמנעת מלאמרו בסוגיא אשר במקומה ולא היתה מזכירתו רק אגב אורחא. אמנם אין שאלה זו מספקת להפוך הלכה על פיה, אולם יש בה כדי לעוררנו להבנה נוספת בהלכה¹.

יש מהפוסקים שהבינו דין זה כפשוטו, "מזוזה חובת הדר", והסיקו ממנו את המסקנות ההלכתיות המתבקשות מהבנתו כפשוטו, אף שתמוהות הן ביותר. המגן אברהם (או"ח סימן י"ט) על מה שכתב בשו"ע שאין מברך על ציצית בשעת עשייתה "על עשית ציצית", כתב:

שאיך בעשייתה מצוה אלא בלבישתה... וצ"ע מאי שנא במזוזה דקיימא לך שצריך לברך כשקובעה... דהתם נמי קיימא לך חובת הדר הוא דכל זמן שאינו דר בתוכה פטור ממזוזה... ואפשר דהוא הדין במזוזה אם קבע בו מזוזה קודם שדר בתוכו, כשנכנס לדור בתוכו מברך אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לדור בבית שיש בו מזוזה, כן נראה לי.

¹ על פי מצוה ברה ח"א, מצוה ט"ו (מהדו"ב עמ' רכ"ח והלאה).

וכבר דחו דבריו האחרונים מכמה וכמה צדדים ואין כאן מקום להאריך². אלא שהגאון רבי עקיבא איגר בתשובותיו הגדיל להבין "חובת הדר" כפשוטו וזו לשונו (תש' ט):

ואגב אודיעו מה דנראה לי לדינא במי שיצא מדירתו לבית אחד לדור שם ויש שם מזוזה מכבר שהניח שם הדר הראשון דמחויב הוא לברך על המזוזה דזהו מצוה חדשה לו בבית זה. ואף שהוא פשוט, כמדומה אין נזהרים בזה ומצוי לשכוח. ונראה לי דגם ההולך מביתו לעסקיו בשוק שעות הרבה ופעמים נוסע מעירו על איזה ימים, דלכאורה הדין דכשחוזר לביתו יברך על המצוה, דהא בנתיים שלא היה בדירת ביתו לא היה עליו חובת מזוזה, ומתחיל עתה חיוב חדש... וצ"ע לדינא.

ואף דברים אלו נדחו על ידי האחרונים. פוסקים אלו נקטו בפשיטות "חובת הדר", שהמצוה היא הדירה בבית שיש בו מזוזה וכשאינו דר אין המצוה חלה, ומתחדשת כשחוזר לדור. ולכאורה ברור מצד המנהג שאי אפשר להבין "חובת הדר" כפשוטו, ומתחזקת ההערה שלא הביאו חז"ל דין זה בסוגית מזוזה.

מזוזה חובת הבית

יש ראשונים ואחרונים שהתבטאו על מצות מזוזה שהיא "חובת הבית". ביטוי זה, העומד בסתירה ל"חובת הדר", מוליכנו להגדרה חדשה במצות מזוזה. בחידושי הגר"ח על הש"ס (עמ' א') כתב:

הא דמברך מי שקובע מזוזה בבית חבירו, אף שהוא אינו מקיים שום מצוה, דקיום המצוה תלוי במי שעליו חיוב המצוה, היינו טעמא כיון שבזה המעשה יש בה קיום מצוה, מעשה מצוה היא, ומברכין על מעשה מצוה שעשה, ולא דמי לתולה ציצית בבגדו של פלוני, אף שהוא לבוש בעת העשיה בהבגד, דלא יהא צריך לברך, משום דאין הקיום מצוה בתליית הציצית רק במה שהוא לבוש בטלית שיש בה ציצית, לכן אין בגוף עשייתו קיום מצוה, ואין זה מעשה מצוה שמברך עליה, אבל במזוזה הבית מחויב

² ע"י נצי"ב על השאלות שאילתא קכ"ו ס"ק ז' שכתב: "הן אמת המג"א סי' י"ט סק"א כתב לברך לדור כו' ורבינו הגרע"א בתשובה סי' ט' קבע בה מסמרות ושם בזה נוספות גם בבעל הבית עצמו, אבל אגן לא חזינן רבנן קשישי דעבדי הכי ולא נזכר בפסקי ראשונים ז"ל. אלא הענין דלא דמי מזוזה לציצית למאן דאמר חובת גברא, דמזוזה אם אין לו מזוזה רשאי לדור בה, כמבואר בירושלמי מגילה והביאו הרא"ש הל' תפילין, דתפילין ומזוזה מי קודם כו' ופסקו דתפילין קודם, ואי איתא דיש במזוזה איסור דירה, הוי איסור מעשה, מה שאין כן תפילין אינו אלא בשב ואל תעשה, אלא פשיטא דמזוזה גם כן אינו אלא שב ואל תעשה, ואם כן אי אפשר לברך על הדירה בבית שיש בו מזוזה אחרי שאינו מוזהר על הדירה כלל, אלא לקבוע אם יש לו", עיי"ש עוד. והדבר אברהם סי' ל"ז (ענף ג') דן בדברי המג"א וביארו באופן שונה מהפשט ובהגהה ציין שהרע"א למד במג"א כפשוטו ודחה דבריו וראיותיו עיי"ש.

בקביעת מזווה ובקביעתו מתקיים המצוה של קביעות מזווה והרי היא מעשה מצוה ומברכין עליה.

ובש"ך (יו"ד סימן רפ"ט ס"ק ה') על מה שכתב השו"ע שצריך לקבוע מזווה בימין הנכנס ואין הבדל אם הוא איטר יד ימינו או לא, כתב:

ונראה שהוא הדין אם אחד לבדו דר בבית והוא אטר, או שכל בני הבית אטרים דלא דמי לתפילין שהם מצוות שבגופו לכך אזלינן בתר ימין דידיה, מה שאין כן מזווה דאינה אלא חובת הבית לכך אזלינן בתר ימין של כל האדם... וכן נוהגין.

וכן יש להוכיח מהריטב"א (הובא בנמוקי יוסף בבא מציעא, נ"ט ע"א מדפי הרי"ף) שאין להבין כפשוטו "חובת הדר" שרק בשעה שדר יש חיוב מזווה, שכן כתב על לשון הגמרא: "המשכיר בית לחברו על השוכר לעשות לו מזווה וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויוצא": "ואף על פי שאמרו גבי ציצית (שבת כ"ב ע"א) מתירים מבגד לבגד, שאני הכא דכיון דחיילא קדושת שכינה בבית זה, אין לו לסלקו משם", ואם בשעה שלא דר בבית אין הבית בר חיובא, הרי ממילא מסתלקת קדושת שכינה, אלא משמע שאף שאין "חובת הדר" חלה, מכל מקום חלה "חובת הבית".

ביאור הגדר

לכן נראה בגדר מצות מזווה, שהבית בשעה שנגמר הרי הוא נכנס לגדר מצות מזווה, אלא שהדבר יוצא אל הפועל על ידי הדר בבית שהוא המצוה לקבוע את המזווה. וכך יש להבין לשון הברייתא במסכת מזווה (פ"ב): "בית חדש כיון שגמרו חייב במזווה", שמצד חובת הבית, הרי הוא בר חיובא, אלא שהמצוה תבא לחיוב בפועל על ידי הדר. ובוה יובן שהביטוי שאמרה הגמרא "מזווה חובת הדר" הוא להגדיר את החוב הממוני ומי שבפועל צריך לקבוע מזווה, אך לא הביאה זאת הגמרא על עצם הגדרת חיוב מזווה, שהוא בא עם גמר הבית.